

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ  
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ  
імені А.В. НЕЖДАНОВОЇ**

**КУЧУРІВСЬКИЙ ЮРІЙ СТЕПАНОВИЧ**



УДК 78.08+783.2 [783.29/781.7]

**ЖАНРОВА ТРАДИЦІЯ РЕКВІЄМУ У ТВОРЧОСТІ  
КОМПОЗИТОРІВ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ ХХ –  
ПОЧАТКУ ХХІ ст.**

Спеціальність 17.00.03 – Музичне мистецтво

**АВТОРЕФЕРАТ**  
**дисертації на здобуття наукового ступеня**  
**кандидата мистецтвознавства**

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Одеській національній музичній академії імені А.В. Нежданової Міністерства культури України

**Науковий керівник:** кандидат мистецтвознавства, доцент  
**ОВСЯННІКОВА-ТРЕЛЬ Олександра Андріївна**,  
Одеська національна музична академія  
імені А. В. Нежданової,  
кафедра теоретичної  
та прикладної культурології

**Офіційні опоненти:** доктор мистецтвознавства, професор  
**КОЗАРЕНКО Олександр Володимирович**,  
Львівський національний університет  
імені І. Франка,  
завідувач кафедри філософії мистецтв факультету  
культури і мистецтв

кандидат мистецтвознавства, доцент  
**НІКОЛАЄВСЬКА Юлія Вікторівна**,  
Харківський національний університет  
мистецтв імені І.П. Котляревського,  
кафедра інтерпретології та  
аналізу музики

Захист відбудеться «23» жовтня 2019 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.857.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) мистецтвознавства в Одеській національній музичній академії імені А. В. Нежданової, за адресою: 65023, м. Одеса, вул. Новосельського, 63.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової за адресою: 65023, м. Одеса, вул. Новосельського, 63.

Автореферат розісланий «21» вересня 2019 р.

Вчений секретар  
спеціалізованої вченої ради  
кандидат мистецтвознавства, доцент



**А.Д. Черноіваненко**

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Обґрунтування теми дослідження.** Звернення до жанру заупокійної меси утворює постійну величину в творчості видатних представників професійної британської музики сучасності – Джона Раттера, Карла Дженкінса, Джона Тавенера, Боба Чілкотта. Серед жанрового розмаїття творів цих композиторів присутність реквієму стає, з одного боку, симптоматичною в плані історичної динаміки жанрової традиції заупокійної меси, з іншого – показовою для національної специфіки сучасного хорового мистецтва Великобританії. Значимість реквієму для композиторів Великобританії останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. збігається із загальною тенденцією європейського мистецтва сучасності, яку філософи, культурологи та музикознавці пов'язують з феноменом «нової духовності» або «нової релігійності». Ця тенденція виражається в підвищеній увазі художньої сфери культури до концептуальних основ людського життя і до пошуку відповідей на вічні питання буття. Реалізується ж вона переважно за допомогою використання сакрально-жанрових альянсів. Творчі інтереси британських композиторів, пов'язані з латинською заупокійною месою, в цьому сенсі дуже репрезентативні щодо оновлення жанрової традиції реквієма.

Репертуарна затребуваність реквіємів, створених композиторами Великобританії післявоєнного покоління, в сучасному хоровому виконавстві пояснюється зазначеною вище тенденцією європейського мистецтва. Реквієми названих авторів міцно закріпилися в концертному репертуарі, деякі з них затребувані в якості навчального репертуару, все частіше хорова музика цих композиторів звучить і в Україні (в тому числі – в стінах Одеської музичної академії). Однак, попри всю очевидність затребуваності у виконавській практиці, теоретичні питання жанрово-стильових особливостей трактування жанрової традиції реквієму британськими композиторами досі не ставали предметом спеціального музикознавчого дослідження.

Актуальність обраної теми обумовлена також і особистим виконавським досвідом автора даної дисертації, який переконує в тому, що кожен із зразків британських реквіємів є показовим прикладом творчого заломлення, з одного боку, жанрових традицій заупокійної меси, з іншого – типових для сучасного музичного мислення тенденцій синтезування і універсалізації жанрових показників реквієму. З огляду на той факт, що в українському музикознавстві хорова музика Великобританії зазначеного періоду і жанр хорового реквієму, як її значна частина, є практично не дослідженими темами (за винятком проблематики, пов'язаної з творчістю Б. Бріттена та Е. Л. Уеббера) – звернення до даної теми є своєчасним і практичним обґрунтовано.

Отже, **актуальність** теми дисертаційного дослідження полягає у:

- осягненні жанрової традиції реквієму як цілісного системного явища;
- дослідженні творчих інтерпретацій жанрової традиції реквієму композиторами Великобританії як актуального шару музичного мистецтва і виконавської практики сучасності;
- вивченні національної специфіки жанрової традиції реквієму, яка обумовлює жанрово-стильові особливості зразків реквієму в творчості британських композиторів.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертація виконана на кафедрі історії музики та музичної етнографії Одеської національної музичної академії ім. А. В. Нежданової та відповідає змісту Перспективного тематичного плану науково-дослідної роботи ОНМА ім. А. В. Нежданової на 2017–2021 роки, зокрема, до теми № 6 «Проблема стильового аналізу у музикознавстві та культурології».

**Мета** дослідження – визначити художньо-стильові принципи композиторських інтерпретацій жанру реквієму в їх співвіднесеності з традиціями заупокійної меси в європейській музичній культурі.

Формулювання мети зумовило постановку та вирішення наступних **завдань**:

- розглянути ступінь наукової розробленості в музикознавстві питань, пов'язаних з національно-стильовою і жанровою своєрідністю вокально-хорової музики Великобританії;

- позначити найбільш істотні особливості жанрової традиції реквієму в європейській музичній культурі в їх проекції на сучасну музичну творчість;

- виявити жанрову специфіку англійської заупокійної служби в її співвіднесеності з національно-культурним контекстом розвитку богослужбової практики у порівнянні з латинським реквіємом;

- проаналізувати реквієми Дж. Раттера, К. Дженкінса, Дж. Тавенера, Б. Чілкотта з позицій виявлення художніх принципів композиторських трактувань жанрової традиції реквієму.

**Об'єктом** дослідження є хорова творчість композиторів Великобританії останньої третини ХХ – початку ХХІ ст.

**Предмет** дослідження – жанр реквієму у творчості британських композиторів зазначеного періоду, представлений в аспекті індивідуально-стильових інтерпретацій жанрової традиції.

**Матеріалом** дослідження є обрані твори, що репрезентують буття жанрової традиції реквієму у сучасній професійній композиторській творчості – хорові реквієми Дж. Раттера, Б. Чилкота, К. Дженкінса і Дж. Тавенера («Кельтський реквієм»), а також «Меса миру» К. Дженкінса, яка формально не має жанрового позначення заупокійної меси, але фактично є художньою реалізацією меморіальної функції реквієму, і «Реквієм Ахматової» Дж. Тавенера як приклад сольного реквієму. У якості матеріалу дослідження також залучалися богослужбові книги Католицької та

Англиканської Церков, що містять текстовий і нотний матеріал канонічних форм заупокійної меси. З матеріалу дослідження виключені такі показові для британської музики зразки реквіємів як «Військовий реквієм» Б. Бріттена та «Реквієм» Е. Л. Уеббера, що обумовлено, в першому випадку, хронологічними межами заявленої теми, у другому – відносною приналежністю композитора до академічної традиції музичного мистецтва і творчою реалізацією в сфері популярної музики.

**Методи дослідження.** Для розкриття змісту заявленої теми у дисертації використано сукупність загальнонаукових та спеціальних музикознавчих підходів до явища, що вивчається. Серед них наступні методи:

- *історіографічний* – при опрацюванні наукової літератури та інших джерел для відтворення історико-культурного контексту розвитку реквієму як форми західноєвропейської богослужбової практики та музичного жанру в просторі індивідуально-композиторської творчості;
- *системний* – при розгляді жанрової традиції реквієму як системного явища;
- *аналітичний* – для жанрово-стильового аналізу музичного матеріалу, а також для дослідження принципів композиторської творчої інтерпретації жанрової традиції реквієму;
- *семіотичний* – при виявленні особливостей індивідуально-авторських інтерпретацій жанрової функції реквієму у творчості сучасних композиторів Великобританії;
- *компаративний* – для порівняльної характеристики зразків творчої інтерпретації жанру реквієму композиторами Великобританії з літургічними формами заупокійної меси;
- *культурологічний* – для дослідження соціокультурного контексту еволюції жанрової традиції реквієму;
- *біографічний* – для виявлення особливостей національно-культурного контексту, в якому формувалися творчі інтерпретації жанрової традиції реквієму сучасними британськими композиторами.

**Теоретичну базу** становлять дослідження з наступної проблематики:

- *теорії традиції як категорії культури* (С. Аверінцев, В. Авер'янов, А. Ассман та Я. Ассман, М. Вебер, М. Друскін, Е. Дюркгейм, Д. Лихачьов, Ю. Холопов, Н. Шахназарова);
- *теорії жанру в музикознавстві* (М. Арановський, Б. Асаф'єв, Л. Казанцева, А. Коробова, М. Лобанова, В. Медушевський, Є. Назайкінський, О. Самойленко, О. Соколов, А. Сохор, М. Старчеус, І. Тукова, В. Холопова, В. Цуккерман, Л. Шаповалова, С. Шип та ін.);
- *еволюції жанру реквієму в європейському музичному мистецтві* (Ю. Булавінцева, І. Вербицька-Шокот, М. Гулеско, А. Єфіменко, А. Лесовіченко, О. Лосєва, Н. Мохова, О. Муравська, В. Петров, А. Петрова, Н. Тарасевич, А. Robertson);

- *жанрово-стильових взаємодій у творах літургійної спрямованості* (Н. Александрова, Н. Гуляницька, О. Маркова, О. Самойленко, І. Тукова та ін.).
- *християнської літургійної традиції* (В. Апель, А. Баумштарк, О. Белоусов, І. Гарднер, М. Гоголін, М. Девіс, О. Зосім, М. Кунцлер, В. Мартинов, О. Муравська, С. Осадча, Е. Уілсон-Діксон, Г. Флоровський, W. Bishop, G. Hamilton);
- *історії англіканської церкви та її літургійної традиції* (І. Андреев, В. Бучовський, В. Єрохін, М. Каретнікова, Д. Караваєва, Л. Козиренко, А. Костіна, О. Лопухін, В. Лур'є, А. Маграт, Т. Супрун, G. Cuming, J. Willis, J. Wright);
- *історії та національно-стильової специфіки англійського музичного мистецтва* (М. Іванов-Борецький, Л. Ковнацька, В. Конен, Т. Ліванова, Г. Орлов, Г. Шнеєрсон, P. Le Huray, J. Orens);
- *теорії хорового мистецтва й стильових особливостей сучасної хорової музики* (Б. Асаф'єв, І. Батюк, Е. Білявський, Г. Григор'єва, Л. Дичко, Ю. Євдокімова, В. Живов, Н. Кошкар'єва, А. Лащенко, О. Приходько, Ю. Фролова, І. Шатова та ін.);
- *жанру та стилю у музичній творчості ХХ ст.* (О. Козаренко, М. Лобанова, В. Мартинов, О. Маркова, С. Павлишин, С. Савенко, М. Старчеус та ін.);
- *філософії та естетики «нової сакральності» як стильового напрямку європейського музичного мистецтва останньої третини ХХ – початку ХХІ ст.* (М. Антонович, Є. Бондар, О. Верещагіна-Білявська, Н. Гаврилова, В. Грач'єв, Н. Гуляницька, С. Гутова, Ю. Рижов, В. Ценова);
- *сприйняття Смерті як універсалії людського Буття європейською культурною свідомістю* (Ф. Ар'єс, Л. Баткін, А. Нестеров, М. Уваров та ін.).

**Наукова новизна** одержаних результатів дослідження полягає у тому, що в дисертації *вперше* в українському музикознавстві:

- досліджується сучасна хорова музика Великобританії в її спадкоємності від жанрової традиції реквієму, базової для європейського музичного мистецтва в цілому і показовою в жанрово-стильовому відношенні для професійної композиторської творчості ХХ ст. і сучасності;
- систематизуються розрізнені матеріали, присвячені богослужбовій практиці англіканської церкви в їх проекції на жанрово-стильову специфіку заупокійної служби;
- розглянуті зразки реквіємів видатних сучасних композиторів Великобританії в контексті розвитку жанрових і стильових тенденцій європейського музичного мистецтва на рубежі ХХ – ХХІ ст.;

- виявлена жанрова стилістика творів Дж. Раттера, Дж. Тавенера, К. Дженкінса і Б. Чілкотта в аспекті успадкування традицій латинського реквієму і англіканської заупокійної служби.
- інноваційним моментом роботи виступає розробка ідеї художнього втілення в Реквіємах Дж. Тавенера ідей хорového театру (в «Кельтському реквіємі») і принципу реінтерпретації жанру, показового для творчого мислення даного композитора;
- особистим внеском автора дисертації є аналітичний розділ дослідження, в якому розглянуті найбільш значущі для сучасної хорОВОЇ музики Великобританії зразки реквіємів (від 1970-х до 2012 рр.) в аспекті еволюційної динаміки жанрової традиції.

*Удосконалено:*

- логіку і зміст мистецтвознавчої інтерпретації індивідуально-композиторської творчості як репрезентанта національної культурної традиції;
- методологічні підходи для комплексного дослідження музичного жанру як форми європейської музичної культури.

*Набули подальшого розвитку:*

- культурологічні аспекти теорії жанрової традиції в музичному мистецтві;
- музикознавчі розробки стильового напрямку «нової сакральності» в хорОВІЙ музиці сучасності.

**Практичне значення отриманих результатів** полягає в спрямованості їх на потреби викладацької та виконавської діяльності, оскільки розгляд жанрово-стильової конкретики композиторських заломлень жанрових традицій реквієму становить органічну частину педагогічного процесу і виконавської практики. Матеріали дослідження можуть бути використані в класі хорознавства, а також включені в курси теорії та історії виконавства спеціальної музичної вищої і середньої школи.

**Теоретичне значення** дисертації полягає в подальшій розробці теорії жанрової традиції реквієму в європейській музичній культурі, а також у вивченні національно-стильової специфіки реквієму в музиці Великобританії останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. в аспекті її зв'язків із жанровою традицією.

**Апробація результатів дослідження.** Окремі теоретичні та методологічні положення дисертації обговорювалися на кафедрах історії музики та музичної етнографії і теоретичної та прикладної культурології ОНМА ім. А.В. Нежданової. Основні положення дослідження були викладені в доповідях на наступних конференціях (всього 9): Міжнародна науково-творча конференція «Трансформація музичної освіти: традиція і сучасність» (Одеса, 2014-2018), Міжнародна науково-творча конференція «Музичне мистецтво та культура: Захід-Схід» (Одеса, 2014-2017).

**Публікації.** Основні положення дисертації опубліковано у 6 статтях у спеціалізованих наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, 1 з них – в періодичному виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз.

**Структура дисертації.** Дисертація складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації – 222 сторінки, з яких 180 сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 242 позиції (з них 33 – іноземними мовами).

## **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ**

У **ВСТУПІ** обґрунтовано постановку проблеми та актуальність теми, надано інформацію про їх зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, матеріал та методи дослідження, окреслено його теоретичну базу, сформульовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо апробації, публікацій, структури та обсягу дисертації.

**РОЗДІЛ 1 «ТРАДИЦІЇ ЗАУПОКІЙНОЇ МЕСИ В МУЗИЦІ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У СВІТЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ»** містить три підрозділи (історіографічний і теоретичні), які спрямовані на висвітлення основних векторів музикознавчого дослідження жанру реквієму в європейській музичній культурі і визначення основних типологічних показників жанрової традиції латинського реквієму та його аналогів в літургійній практиці англіканства, які обумовили специфіку національного заломлення християнського світосприйняття.

У *підрозділі 1.1. «Вокально-хорова культура Великобританії і жанрова традиція реквієму в музикознавчих дослідженнях»* висвітлюється досвід систематизації музикознавчих досліджень реквієму як провідного жанру європейського музичного мистецтва та особливостей вокально-хорового мистецтва Великобританії як форми національної культури.

Вказано, що реквієм як музичний жанр є досить поширеним об'єктом музикознавчих досліджень, які представлені роботами різних напрямків. Виділяються основні з них: історико-хронологічні дослідження реквієму, які основним предметом наукового інтересу ставлять жанрову стилістику зразків композиторської творчості, що представляють конкретну епоху; дослідження національно-культурної специфіки інтерпретації жанру реквієму представниками тієї чи іншої національної композиторської школи; монографічні дослідження, присвячені творчим постатям окремих композиторів; різні теоретичні аспекти побутування реквієму в музичній культурі і композиторській творчості (соціальні, комунікативні та т. п.).

Доведено, що вокально-хорова культура Великобританії є практично недослідженою галуззю українського музикознавства, теоретичні та



історичні розробки цієї тематики досить обмежені (малочислені публікації). До сьогодення найбільш авторитетним спеціалістом у цієї галузі є Л. Ковнацька, яка є авторкою фундаментальних досліджень англійських музичної культури. З англійських авторів акцентується Е. Уілсон-Діксон, який у своєму дослідженні християнської музики надає відомості, важливі для розуміння національних традицій британської хорової музики (історичні аспекти розвитку таких жанрів церковної хорової музики як англіканський хорал, антем і гімн).

**У підрозділі 1.2. «Реквієм в західноєвропейській музичній культурі: особливості жанрової традиції та її поновлення в професійній композиторській практиці»** розглянуто жанрову традицію реквієму як системне явище, визначені його окремі рівні та їх сутнісні показники.

Для еволюції жанру реквієму, що сформувався в лоні католицької церкви і став провідним репрезентантом релігійної свідомості та церковної культури західного християнства, показовими є такі рівні її прояву, як соціокультурний, музично-лексичний та індивідуально-авторський, що у комплексній взаємодії забезпечують історичну динаміку жанрової традиції.

Так, *соціокультурний* рівень даної традиції впливав на еволюцію загальної структури та функціонального призначення окремих структурних елементів заупокійної меси, яка була обумовлена історичними обставинами розвитку католицької церкви як соціального інституту, типів догматичного вчення і літургійної практики. В даному випадку мова йде про сформоване в ході історичної еволюції змістовно-сміслові наповнення реквієму як літургійної форми, що втілила християнське уявлення про смерть як про перехід від земних страждань до спокою і надії на безсмертя.

*Музично-лексичний* рівень пов'язаний із взаємодією канонічного тексту, покладеного в основу основних частин (структурних елементів) реквієму і його музичного оформлення. Відповідно особливого значення набуває семантичний комплекс текстової основи заупокійної меси, яка в умовах богослужбової практики не була тим фактором, який продукував образно-семантичну спрямованість музичного вираження. Це було обумовлено уніфікованим стилем церковної монодії або хорової поліфонії (прикладних, «функціональних» за своєю сутністю). У контексті ж індивідуальної композиторської творчості, семантика канонічного тексту почала породжувати особливу виразність музичної мови, властиву тому чи іншому композитору і спрямовану на озвучування образного змісту і смислового наповнення текстової основи. В остаточному підсумку – на створення її звукового еквівалента, що в свою чергу, так само сформувало семантично стійкі типи музичної лексики реквієму.

*Індивідуально-авторський* рівень показовий для побутування реквієму як музичного жанру в середовищі професійної авторської музичної творчості, оскільки індивідуальна композиторська інтерпретація жанрової традиції заупокійної меси в кожному окремому випадку привносить щось нове в її

еволюцію. Особливе значення в цьому сенсі належить композиторам XX століття і сучасності, які не обмежені магістральними стильовими і жанровими нормативами, властивими попереднім епохам музичного мистецтва. І якщо зразки реквіємів, створені композиторами XVII – XIX ст., «укладаються» в жанрово-стильові рамки свого часу і можуть розглядатися як певні «блоки» в еволюції жанрової традиції, то композиторські прочитання реквієму XX – початку XXI ст. досить часто представляють собою «особливий випадок» в розвитку жанру.

Індивідуально-окрема природа, котра визначила основні функції «меси мертвих» в середньовічній богослужбній практиці і приватного життя людини цієї епохи, в XX столітті була переосмислена відповідно до буттєвих акцентів свого часу. Вона трансформувалася в ідею *Загальності* (незалежно від конфесійної приналежності), *Загальної пам'яті* про *Всіх*, хто загинув в світових війнах або був принесений в жертву політичним ідеям і конфліктам. Саме такий зміст виявляється в рубіжному для еволюції музичного жанру реквієму – «Військовому реквіємі» Б. Бріттена (1961) – знаменитому творі, що започаткував цілій низці оригінальних інтерпретацій жанрових традицій заупокійної меси представниками композиторської школи Великобританії.

**Підрозділ 1.3. «Національно-культурний контекст розвитку заупокійної меси в богослужбній практиці англіканства і творчості англійських композиторів XVII-XIX ст.»** присвячено дослідженню літургічних особливостей Англіканської Церкви, які сутнісно вплинули на формування структури та змісту похоронної служби та її інваріантних показників.

Виявлено, що на відміну від латинського реквієму, цей тип служби не можна розглядати як канонізований обряд, оскільки поряд зі стійкими структурними елементами (біблійний текст, з якого складаються так звані «похоронні речення»), в ній з самого початку був присутній мобільний принцип, пов'язаний з музичним оформленням тексту. Авторами англіканських гімнів як основного літургійного жанру протестантських церков, спочатку виступали ідеологи Реформації (Ж. Кальвін, Ж. Моро та ін.), а потім і видатні представники професійного музичного мистецтва Англії XVI-XVII ст. (У. Бьорд, О. Гіббонс, Дж. Доуленд, Т. Томкінс, Т. Талліс, Т. Морлі, У. Крафт, Г. Перселл і ін.). Надалі ця мобільність стала основним принципом створення церковного репертуару, оскільки і тексти, і музика були авторськими інтерпретаціями біблійного тексту і вже існуючих мелодій гімнів (переклади на англійську мову і обробки псалмів Дж. Стернхолда, Р. Кроулі і М. Ковердейла, гімнотворення І. Воттса і Дж. Уеслі, редакції церковних гімнів літургістами М. Шоу і П. Дірмером, композиторами Р. Вільямсом і Ч. Стенфордом, а також значна кількість церковної музики в творчій спадщині британських композиторів XVIII – XX ст.).

У *Висновках до Розділу 1* доведено, що національно-історичний контекст побутування заупокійної тематики та її ритуально-обрядового еквівалента в англійській богослужбовій практиці формувався під впливом складного державно-релігійного діалогу католицизму і англіканства, яке визначило специфіку трактування теми Життя та Смерті і функцій церкви в посередництві між ними в Англіканській Церкві. Відповідно структурні показники чину поховання, зафіксованого в «Книзі загальних молитов», не можуть претендувати на статус обрядового жанру в порівнянні з латинським реквіємом, але володіють яскраво вираженою стильовою специфікою своєї музичної сторони, пов'язаної з феноменом англіканського співу.

У **РОЗДІЛІ 2 «КОМПОЗИТОРСЬКІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РЕКВІЄМУ ЯК ФАКТОР ОНОВЛЕННЯ ЖАНРОВОЇ ТРАДИЦІЇ»** здійснено аналіз зразків індивідуально-авторських трактувань реквієму, які репрезентують творчі пошуки британських композиторів останньої третини ХХ-початку ХХІ ст. щодо жанрового інваріанту заупокійної меси.

У *підрозділі 2.1. «Реквієми Дж. Раттера та Б. Чілкотта в спадкуванні традицій англіканської заупокійної служби та латинського реквієму»* виявлені стильові засади обраних творів, які обумовили їх зв'язок із національною богослужбовою традицією.

У цих творах відзначаємо обов'язкову присутність фрагментів з англіканської заупокійної служби англійською мовою, які оформлені у відповідній музичній стилістиці англіканського співу, феномен якого пов'язаний зі специфікою співу релігійних гімнів в Англіканській Церкві. Ця специфіка затвердилася в ХVІ ст. у якості літургійної альтернативи католицькому григоріанському хоралу. Вона полягає у заміщенні традиційної монодії *cantus planus* спрощеними гармонізованими мелодіями в чотириголосній хоровій фактурі, яка була адаптована для колективного співу непрофесійними виконавцями. Таке общинне виконання гімнів було прийнято в якості музичного канону богослужіння в англіканстві і зберігається донині. Також в даних творах присутня стилістика антему (*anthem*) – унікального жанру англіканської церковної і професійної музики, який виступив національним варіантом адаптації традицій антифонного співу християнського богослужіння.

*Підрозділ 2.2. «Універсалізація жанрової функції заупокійної меси в «Реквіємі» К. Дженкінса»* присвячено виявленню соціокультурних факторів музичного мистецтва межі ХХ-ХХІ ст., які обумовили тенденцію універсалізації заупокійної тематики в зразках реквієму композиторів сучасності.

Зазначено, що в своєму творі К. Дженкінс зберігає жанрову функцію реквієму, але в значній мірі розширює її стилістичні горизонти в дусі постмодерністських художніх пошуків музичного універсалізму. Це виражається в поєднанні традиційного латинського тексту заупокійної меси і поетичних японських джерел ХVІІ – ХVІІІ ст., яке породжує контрастне

зіставлення двох типів музичної виразності – динамічного «європейського» і споглядального «східного». Так реалізується головна ідея твору – втілення універсального для людини будь-якої культури сприйняття Життя та Смерті.

У *підрозділі 2.3. «Принцип реінтерпретації жанрової традиції в «Реквіємі Ахматової» Дж. Тавенера»* розглянуто жанрово-стильові особливості твору видатного британського композитора в аспекті новаторського підходу до структурно-семантичного інваріанту заупокійної меси.

Акцентується увага на суб'єктивному чиннику творчої біографії композитора (прийняття Православ'я), який вплинув на авторську концепцію даного твору. Спеціально виділяється стилістичний комплекс знаменного розспіву, який визначає своєрідність музичної лексики «Реквієму Ахматової», принцип радикальної трансформації структурного інваріанта заупокійної меси за рахунок використання поетичного тексту А. Ахматової як основного і заміни канонічного латинського тексту реквієму фрагментами з православної панахиди.

У *підрозділі 2.4. «Кельтський реквієм» Дж. Тавенера у втіленні ідей хорового театру»* йдеться про авангардистські засади творчості видатного британського композитора на етапі створення даного твору, які зумовили багаторівневість його структурних компонентів та складність музичної виразності.

Доведено, що ускладненість структури даного твору пов'язана з принципом драматизації, яка втілюється за допомогою прийому протиставлення змістовно-текстових та тембральних пластів змішаного та дитячого хорів, що надає риси театральності «Кельтському реквієму». Також відмічається авангардистська ускладненість хорової фактури, вокального стилю сольних фрагментів, використання специфічного інструментального складу (в якому разом з іншими інструментами присутні перкусія, електрогітара і волинка).

*Розділ 2.5. «Реквієм як метажанр у творчості К. Дженкінса («Меса миру»)* присвячено виявленню тих особливостей композиторської трактовки жанру меси, які дозволяють виявити в ньому метажанровий комплекс реквієму.

Меморіальний виток даного твору, який зумовив авторську концепцію протесту проти мілітаризованого сучасного світу, який втілено за допомогою музичного символу у вигляді старовинної середньовічної пісні «Озброєна людина», надає йому смислової аури реквієму. «Меса миру», яка не є за фактом реквіємом, у даному випадку реалізує функції реквієму, оскільки йдеться про оплакування загиблих у війнах та заклик до молитовного заступництва за них.

У *Висновках до Розділу 2* окреслені основні принципи оновлення жанрової традиції реквієму у творчості сучасних британських композиторів.

Зазначено, що індивідуальний стиль композиторів 1970–2000 рр. формувався в зовсім іншому національно-культурному контексті, ніж творчість їх видатного попередника Б. Бріттена. Їх творчість орієнтована на «інші» мови музичної виразності, і багато в чому – на «чисте», без академічного інтелектуалізму, відродження національних традицій, а також на актуальну з останньої третини минулого століття естетику «нової сакральності». Якщо розуміти сакральність як атрибут спілкування людини як члена християнської спільноти з Трансцендентним, то інтерес сучасних композиторів Великобританії до літургійного жанру заупокійної меси пояснюється з точки зору магістральних стильових тенденцій музичного мистецтва останніх десятиліть. Якщо ж розглядати реквієми Б. Чілкотта, Дж. Раттера і Дж. Тавенера в контексті художньо-естетичному, а не в релігійному, то дані твори демонструють характерні риси «нової сакральності» як спеціального напрямку музичної творчості (звернення до літургійного жанру, використання в ньому канонічних літургійних текстів, орієнтація на концертне виконання).

**ВИСНОВКИ** дисертації містять наступні узагальнення та заключення щодо існування жанрової традиції реквієму у творчості композиторів Великобританії останньої третини ХХ – початку ХХІ ст.

Звернення сучасних британських авторів до реквієму пояснюється об'єктивними факторами історичного контексту європейської музичної культури, які пов'язані з морально-етичними устремліннями музичного мистецтва сучасності і в комплексі утворюють соціокультурний рівень жанрової традиції. Для епохи рубежу ХХ – ХХІ ст., коли питання майбутнього людства стоять особливо гостро, реквієм бере на себе функцію музичного жанру, здатного осмислити дійсність, виявити її вузлові протиріччя, пов'язані з питаннями існування людини в сучасному світі і співіснування різних культур в «єдиному світі». Меморіальний сенс, спочатку закріплений за реквіємом як літургійною формою західної християнської Церкви, багато в чому відповідав трагічним подіям в сучасній історії європейського світу і її дегуманістичним проявам (державно-політичні, військові та конфесійні конфлікти, екологічні катастрофи тощо). Він також виявився співзвучним з все більш зростаючою в умовах глобалізації потребою людини в духовних підставах буття, з необхідністю досвіду переживання Трансцендентного, що виразилося у феномені так званої «нової сакральності» в музичному мистецтві останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. Це обумовлено, перш за все, генетичним ядром заупокійної меси – «позитивною ідеєю» здобуття Спокою за допомогою молитовного прохання, яка спонукає до утвердження морально-етичного ідеалу не тільки християнської культурної свідомості, а й універсальної людської взагалі. У цьому контексті жанрова традиція заупокійної меси, пов'язана в європейській музиці, насамперед, з типологічними показниками латинського реквієму,

виявилася найпотужнішим ресурсом для композиторських інтерпретацій цього ідеалу на рубежі ХХ – ХХІ ст.

З точки зору історичної еволюції жанрової традиції, підвищений інтерес до реквієму сучасних британських композиторів можна розцінювати як певну «реабілітацію» музичного жанру в національній музичній культурі, який в суперечливих умовах історії Англійської Церкви довгий час перебував у статусі «забороненого» (оскільки в англійстві була скасована практика молитовного заступництва за померлих і, відповідно, була відсутня заупокійна меса як спеціальна форма богослужіння). Англійська Церква з часів Реформації була офіційною державною церквою в Англії (з ХVІ ст.), і догматичні основи цієї гілки протестантизму визначили її богослужбову практику і, зокрема, специфіку заупокійної служби. Ставлення до смерті в протестантизмі значно відрізняється від католицизму, що пов'язано з принциповими відмінностями догматичного порядку і запереченням функції посередництва Церкви між Богом і людиною, між живими і мертвими, між світом земним і загробним. Відповідно, як альтернатива практиці молитовного поминання померлих, що утвердилася в якості літургійного канону в структурно-семантичному інваріанті заупокійної меси латинського обряду (*Missa pro defunctis*) – в англійстві скасовувалась похоронна і поминальна церковна обрядовість.

Англійська «Книга загальних молитов», яка довгий час була основною богослужбовою збіркою в Англії, Уельсі та Ірландії, не містить заупокійної меси, але замість неї містить похоронну службу (*burial service*), що виконує функцію чину поховання померлих. Ця служба має певну структуру, але її не можна порівняти в плані загального масштабу і особливо музичного компонента з латинським реквіємом. Зазначений соціокультурний фактор еволюції жанрової традиції реквієму вплинув на трансформацію образно-семантичного інваріанта заупокійної меси, яка виявляється в творчості композиторів Великобританії останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. Мова йде про принципове розширення змістовно-сміслових меж «меси мертвих», в результаті чого можна говорити про універсалізацію жанрової функції реквієму, яка забезпечує його культуротворчий потенціал в умовах сучасного світу. Ця тенденція стала основою композиторських задумів валлійського композитора К. Дженкінса, «Реквієм» якого об'єднує в собі культурні традиції Заходу і Сходу: в якості текстової основи в ньому використані канонічні тексти латинського реквієму і японська поезія хайку з тематикою смерті. Дотримуючись в цілому структурної моделі латинської заупокійної меси, К. Дженкінс, з одного боку протиставляє західне і східне світовідчуття і сприйняття смерті; з іншого – «переводить» образно-семантичний комплекс реквієму в більш об'єктивний план, пов'язаний з музично-художнім втіленням універсальних категорій людського життя, актуальних для представника будь-якої культури і будь-якої історичної епохи.

Подібна ідея присутня і в «Месі миру» К. Дженкінса, що формально не є реквіємом, але імпульсом для створення якої послужили трагічні події в Косово наприкінці 1990-х рр. Меморіальний сенс цього твору, який дозволяє говорити про реквієм як метажанр, значно розширює межі образної змістовності, що міститься в текстовій основі твору і особливо в його повній назві – «The Armed Man: a Mass for Peace» («Озброєна людина: Меса миру»). Використовуючи в якості основного музичного тематизму свого твору мелодію середньовічної французької пісні «L'homme armé», композитор істотно змінює символіку образу Озброєної людини. Якщо в середньовічній культурі під ним мався на увазі ідеалізований образ справжнього християнина, повсталого проти супротивників своєї віри (часто персоніфікований в образі архангела Михаїла або Ісуса Христа), то в творі британського композитора він стає символом мілітаризму як такого, руйнівна сила якого лише зростає з кожним новим поколінням людства. Символічно втілюється і образ людства, яке знаходиться у владі «озброєної людини»: К. Дженкінс компілює фрагменти різнорідних в національно-культурному відношенні текстів (латинська меса, біблійні Псалми і Одкровення, мусульманський заклик муедзина до молитви, індійський епос «Махабхарата», японська поезія, ода Горація, поетичні та прозові твори Р. Кіплінга, Д. Драйдена, Г. Вілсона, Т. Мелорі і А. Теннісона, текст пісні «L'homme armé»). У музично-стильовому відношенні зазначена універсалізація жанрової функції реквієму зумовила звернення композитора до різнопланової музичної лексики, що символізує різні культурні традиції.

*Музично-лексичний* рівень жанрової традиції реквієму реалізується у творчості британських композиторів за допомогою використання структурно-семантичних, мелодійних, інтонаційно-ритмічних, тембрових і фактурних показників, які закріпилися за реквіємом в якості канонічних в ході його історичної еволюції. Так, структурно-семантичний інваріант латинської заупокійної меси використовується в більшості проаналізованих реквіємів (виняток становить «Реквієм Ахматової» Дж. Тавенера). При цьому допускається вільна інтерпретація цього інваріанта, при якій або виключаються зі структури реквієму окремі частини (Dies irae в «Реквіємах» Дж. Раттера і Б. Чілкотта), або додаються ті, які відсутні в літургійному каноні (Pie Jesu в Реквіємах Дж. Раттера, Б. Чілкотта і К. Дженкінса, In Paradisum в Реквіємі К. Дженкінса). Також можливий вільне поводження з канонічним текстом реквієму в плані скорочення його обсягу та суміщення його окремих фрагментів з авторським текстом («Кельтський реквієм» Дж. Тавенера).

Еволюція текстової основи заупокійної меси набула особливого значення в Реквіємах композиторів Великобританії досліджуваного періоду. Використання авторського тексту замість канонічного латинського в їх творах відрізняється надзвичайною різноманітністю. Це органічно вписується в загальноєвропейський процес секуляризації заупокійної меси як

форми богослужіння та інтенсивного розвитку її як музичного жанру. Еволюція реквієму «від музики церковної – до музики духовної» (в формулюванні О. Лосєвої) безпосередньо пов'язана з принципом заміни канонічного тексту авторським, що дозволило розширити змістовно-сміслові горизонти жанру. Зазначений принцип представлений в британських реквіємах на межі ХХ – ХХІ ст. в досить широкому діапазоні: від використання англійських перекладних біблійних текстів в традиціях Англіканської Церкви (Дж. Раттер, Б. Чілкотт), давньоірландських текстів та дитячого фольклору («Кельтський реквієм» Дж. Тавенера) – до поетичних текстів Японії («Реквієм» К. Дженкінса) і Росії («Реквієм Ахматової» Дж. Тавенера).

Мелодійні, інтонаційно-ритмічні, фактурні і темброві показники англіканського співу та структурно-семантичні традиції латинського реквієму і текстові фрагменти похоронної служби Англіканської Церкви визначають національну специфіку музичної виразності «Реквієму» Б. Чілкотта і Дж. Раттера. Відповідно, мова йде про бінарний принцип успадкування жанрової традиції, який при збереженні структурного інваріанта латинського реквієму «насичує» його специфічно національною музично-лексичною атрибутикою.

Також зазначаємо тенденцію ускладнення музичної стилістики «Кельтського реквієму» Дж. Тавенера, що виник на хвилі «кельтського ренесансу» в європейському культурному просторі. Зазначена тенденція безпосередньо пов'язана з загальними стильовими процесами епохи європейського авангарду середини ХХ ст. і лідируванням в ній творчої постаті даного композитора.

*Індивідуально-авторський* рівень жанрової традиції реквієму є надзвичайно суттєвим фактором її еволюції: він пов'язаний з різноманітністю творчих інтерпретацій композиторами Великобританії жанру заупокійної меси. Перш за все мова йде про «Реквієм Ахматової» Дж. Тавенера – шотландця і пресвітеріанця, який прийняв православ'я, тим самим зробивши актуальним на сучасному етапі історичне минуле Англіканської Церкви (пов'язане з напрямком «Високої Церкви» в англіканстві, яка орієнтувалася на церковно-релігійний діалог з католицизмом і православ'ям у протиположності протестантським прагненням «Низької Церкви»). Зазначений факт творчої біографії Дж. Тавенера зумовив жанрово-стильову специфіку його твору: в ньому очевидна опора на стилістику знаменного розспіву і православної літургії, що виражається у відборі тембрових засобів, які символізують православну літургійну традицію (басовий спів, похоронний дзвін і т. п.). «Реквієм Ахматової» виступає яскравим прикладом реінтерпретації реквієму як «переведення» його жанрового канону в інший змістовний контекст, який не відповідає його жанровій традиції. В даному випадку принцип реінтерпретації здійснюється за рахунок повної відмови від канонічного тексту латинського реквієму, який замінюється авторським поетичним



текстом поеми «Реквієм» А. Ахматової. У якості літургійного тексту композитором використовуються фрагменти православного богослужіння (відспівування і панахиди, а також канону на Велику суботу Страсного тижня). Таким чином Дж. Тавенер поєднує жанрову функцію латинського реквієму і православної заупокійної служби із змістовним комплексом поезії А. Ахматової. Відбита в тексті поеми особиста трагедія російської поетеси, пов'язана зі сталінськими репресіями, набуває універсального сенсу особистого переживання Смерті. Саме цим етичним посилом обумовлена авторська концепція виконавського складу «Реквієму Ахматової», написаного для сопрано, баса і оркестру. Відсутність хору, в даному випадку, є символічним: композитор заперечує хорову фактуру як освячений століттями музичний еквівалент об'єктивного вираження «колективної душі» (в термінології Б. Асаф'єва). Такий смисловий поворот об'єктивно-сакральної природи літургійного поминання покійних в сторону індивідуально-особистісної рефлексії, є унікальним випадком в інтерпретації реквієму британськими композиторами сучасності.

Таким чином, жанрова традиція реквієму у творчості композиторів Великобританії останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. представлена в широкому розмаїтті динаміки свого розвитку, відповідно до традицій національної музичної культури і провідних тенденцій сучасної композиторської творчості. Розглянуті в дисертації зразки реквіємів британських композиторів демонструють характерну для сучасної культури тенденцію універсалізації жанрової ідеї заупокійної меси. Ця тенденція принципово «згладжує» конфесійні відмінності в розумінні феномена смерті і сакральної єдності земного життя і життя Вічного, і відповідно – літургійних форм втілення пам'яті про померлих. Композитори Великобританії на межі ХХ – ХХІ ст. відмовляються від своїх «острівних пристрастей» (за висловом іспанського культуролога С. де Мадаріаги) щодо національно-культурної і конфесійної ідентичності. На протипагу цьому жанрова традиція реквієму є актуальною для них як стійкий і зрозумілий сучасному європейському слухачу символ Пам'яті, здатний до цілісного охоплення загальнолюдських уявлень про Смерть і Безсмертя.

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у спеціалізованих фахових виданнях України:

1. Кучуривский Ю. С. О жанровом синтезе «Мессы мира» К. Дженкинса. *Музичне мистецтво і культура: Науковий вісник ОНМА ім. А. В. Нежданової* / гол. ред. О. В. Сокол. Одеса: Астропринт, 2014. Вип. 19. С. 342–350.
2. Кучурівський Ю. С. Хорова музика сучасних британських композиторів як об'єкт музикознавчого дослідження. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені*

- Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство / за ред. О. С. Смоляка]. 2014. № 3. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. С.199–204.*
3. Кучуривский Ю. С. Жанровая стилистика реквиемов Дж. Раттера, Б. Чилкотта и Дж. Тавенера в контексте традиций английской хоровой музыки. *Музичне мистецтво і культура: Науковий вісник ОНМА ім. А. В. Нежданової* [гол. ред. О. В. Сокол]. Одеса: Астропринт, 2017. Вип. 25. С. 54-66.
  4. Кучурівський Ю. С. Реквієм К. Дженкінса: минуле та сьогодення жанрової традиції. *Музичне мистецтво і культура: Науковий вісник ОНМА ім. А. В. Нежданової* [гол. ред. О. В. Сокол]. Одеса: Астропринт, 2018. Вип. 26. С. 122-134.

в іноземному науковому періодичному виданні:

5. Кучуривский Ю. С. Национальный контекст развития жанра реквиема в современной британской хоровой музыке. МЕТОДИЧКА ПРАКСА. Часопис за наставу и учење Београд / главни уредник: доц. др Зорица Цветановић, Учительски факултет, Београд. Број 1. 2016, Vol. 13 година XVI. Учительски факултет у Врању и «Школска књига» ДОО у Београду, 2016. С. 15–24.

в періодичному виданні,

що включене до міжнародних наукометричних баз:

6. Кучурівський Ю. С. Національні аспекти розвитку жанру реквиєму в англійській музиці. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал*. Київ: Міленіум, 2018. № 3. С. 395–400.

## АНОТАЦІЯ

**Кучурівський Ю. С. Жанрова традиція реквиєму у творчості композиторів Великобританії останньої третини ХХ-початку ХХІ ст. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – Музичне мистецтво. – Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової, Міністерство культури України, Одеса, 2019.

Дисертація присвячена дослідженню побутування жанрової традиції реквиєму в сучасній композиторській творчості Великобританії, яка показова в плані її еволюційної динаміки.

Творчі інтерпретації жанру реквиєму британськими композиторами останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. розглядаються в аспекті системної взаємодії різних рівнів проявів жанрової традиції.

Звернення сучасних британських авторів до реквієму пояснюється об'єктивними факторами історичного контексту європейської музичної культури, які пов'язані з морально-етичними устремліннями музичного мистецтва сучасності, і в комплексі утворюють *соціокультурний* рівень жанрової традиції. Для епохи рубежу ХХ – ХХІ ст., коли питання майбутнього людства стоять особливо гостро, реквієм бере на себе функцію музичного жанру, здатного осмислити дійсність, виявити її вузлові протиріччя, пов'язані з питаннями існування людини в сучасному світі і співіснування різних культур в «єдиному світі».

*Музично-лексичний* рівень жанрової традиції реквієму реалізується у творчості британських композиторів за допомогою використання структурно-семантичних, мелодійних, інтонаційно-ритмічних, тембрових і фактурних показників, які закріпилися за реквіємом в якості канонічних в ході його історичної еволюції.

*Індивідуально-авторський* рівень жанрової традиції реквієму є надзвичайно суттєвим фактором її еволюції: він пов'язаний з різноманітністю творчих інтерпретацій композиторами Великобританії жанру заупокійної меси. Зазначено, що індивідуальний стиль композиторів 1970–2000 рр. формувався в зовсім іншому національно-культурному контексті, ніж творчість їх видатного попередника Б. Бріттена. Їх творчість орієнтована на «інші» мови музичної виразності, і багато в чому – на «чисте», без академічного інтелектуалізму, відродження національних традицій, а також на актуальну з останньої третини минулого століття естетику «нової сакральності». Якщо розуміти сакральність традиційно, як атрибут спілкування людини як члена християнської спільноти з Трансцендентним, то інтерес сучасних композиторів Великобританії до літургійного жанру заупокійної меси пояснюється з точки зору магістральних стилевих тенденцій музичного мистецтва останніх десятиліть. Якщо ж розглядати реквієми Б. Чілкотта, Дж. Раттера і Дж. Тавенера в контексті художньо-естетичному, а не в релігійному, то дані твори демонструють характерні риси «нової сакральності» як спеціального напрямку музичної творчості (звернення до літургійного жанру, використання в ньому канонічних літургійних текстів, орієнтація на концертне виконання).

**Ключові слова:** реквієм, заупокійна меса, жанр, музичний жанр, жанрова традиція, стилістика, літургійна форма, національна специфіка, індивідуально-композиторська інтерпретація.

## АННОТАЦІЯ

**Кучуривский Ю. С. Жанровая традиция реквиема в творчестве композиторов Великобритании последней трети ХХ-начала ХХІ ст. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.03 – «Музыкальное искусство». – Одесская музыкальная академия имени А. В. Неждановой. Одесса, 2019.

Диссертация посвящена исследованию бытования жанровой традиции реквиема в современном композиторском творчестве Великобритании, которое показательно в плане её эволюционной динамики.

Творческие интерпретации жанра реквиема британскими композиторами последней трети XX-начала XXI ст. рассматриваются в аспекте системного взаимодействия различных уровней проявлений жанровой традиции.

Обращение современных британских авторов к реквиему объясняется объективными факторами исторического контекста европейской музыкальной культуры, которые связаны с морально-этическими устремлениями музыкального искусства современности и в комплексе образуют *социокультурный* уровень жанровой традиции. Для эпохи рубежа XX-XXI вв., когда вопросы будущего человечества стоят особенно остро, реквием берет на себя функцию музыкального жанра, способного осмыслить действительность, выявить ее узловые противоречия, связанные с проблемами существования человека в современном мире и сосуществования различных культур в «едином мире».

*Музыкально-лексический* уровень жанровой традиции реквиема реализуется в творчестве британских композиторов посредством использования структурно-семантических, мелодических, интонационно-ритмических, тембровых и фактурных показателей, закрепившихся за реквиемом в качестве канонических в ходе его исторической эволюции.

*Индивидуально-авторский* уровень жанровой традиции реквиема является чрезвычайно существенным фактором её эволюции: он связан с разнообразием творческих интерпретаций композиторами Великобритании жанра заупокойной мессы. Отмечено, что индивидуальный стиль композиторов 1970–2000 гг. формировался в совершенно ином национально-культурном контексте, чем творчество их выдающегося предшественника Б. Бриттена. Их творчество ориентировано на иные языки музыкальной выразительности, и во многом – на «чистое», без академического интеллектуализма, возрождение национальных традиций, а также на актуальную с последней трети прошлого века эстетику «новой сакральности». Если понимать сакральность традиционно, как атрибут общения человека как члена христианской общины с Трансцендентным, то интерес современных композиторов Великобритании к литургическому жанру заупокойной мессы объясняется с точки зрения магистральных стилевых тенденций музыкального искусства последних десятилетий. Если же рассматривать реквиемы Б. Чилкотта, Дж. Раттера и Дж. Тавенера в контексте художественно-эстетическом, а не в религиозном, то данные произведения демонстрируют характерные черты «новой сакральности» как

специального направления музыкального творчества (обращение к литургическому жанру, использование в нём канонических литургических текстов, ориентация на концертное исполнение).

**Ключевые слова:** реквием, заупокойная месса, жанр, музыкальный жанр, жанровая традиция, стилистика, литургическая форма, национальная специфика, индивидуально-композиторская интерпретация.

## ANNOTATION

**Kuchurivsky Yu. S. Genre tradition of Requiem in the work of composers in Great Britain in the last third of the 20th and beginning of the 21st centuries.**- Qualification scientific work scientific work as a manuscript. Thesis for a Candidate Degree in Art History in specialty 17.00.03 – Musical Art. – The Odessa National A. V. Nezhdanova Academy of Music, the Ministry of Culture of Ukraine, Odessa, 2019.

The dissertation is devoted to the study of the existence of the requiem genre tradition in contemporary British composer creativity, which is indicative of its evolutionary dynamics.

Creative interpretations of the requiem genre by British composers of the last third of the 20th and beginning of the 21st centuries considered in the aspect of systemic interaction of various levels of manifestations of the genre tradition.

The appeal of contemporary British authors to requiem is explained by objective factors in the historical context of European musical culture, which are associated with the moral and ethical aspirations of modern musical art and in combination form the *sociocultural* level of the genre tradition. For the era of the turn of the XX-XXI centuries, when the questions of the future of humanity are especially acute, the requiem takes on the function of a musical genre that can comprehend reality, identify its key contradictions associated with the problems of human existence in the modern world and the coexistence of different cultures in a «one world»

The *musical-lexical* level of the requiem genre tradition is realized in the work of British composers through the use of structural-semantic, melodic, intonational-rhythmic, timbre and textural indicators, which were assigned to the requiem as canonical in the course of its historical evolution.

The *individually-authorial* level of the requiem genre tradition is an extremely significant factor in its evolution: it is associated with a variety of creative interpretations by the composers of Great Britain of the genre of the memorial mass. It is noted that the individual style of composers 1970-2000 formed in a completely different national-cultural context than the work of their outstanding predecessor B. Britten. Their work is focused on other languages of musical expression, and in many ways – on the “pure”, without academic intellectualism, revival of national traditions, as well as on the aesthetics of the

“new sacredness” that has been relevant from the last third of the last century. If we understand sacredness traditionally as an attribute of a person’s communication as a member of the Christian community with the Transcendental, then the interest of modern British composers in the liturgical genre of the memorial mass is explained from the point of view of the main stylistic trends in musical art of recent decades. If we consider the requiems of B. Chilcott, J. Rutter and J. Tavener in the context of artistic and aesthetic, rather than religious, then these works demonstrate the characteristic features of the “new sacredness” as a special direction of musical creativity (appeal to the liturgical genre, use in it canonical liturgical texts, focus on concert performance).

**Keywords:** requiem, memorial mass, genre, musical genre, genre tradition, stylistics, liturgical form, national specificity, individual composer interpretation.

---